

Иван Матић

Београд

ЕПИСТЕМИЧКИ ПРОЦЕДУРАЛИЗАМ КАО МОДЕЛ ДЕМОКРАТСКОГ ОДЛУЧИВАЊА

Сажетак

Предмет овог рада је анализа епистемичког процедурализма као јединственог модела у оквиру делиберативне димензије демократске теорије. У првом делу рада ће бити представљен кратак преглед основних поставки теорије одлучивања на индивидуалном и колективном нивоу. На основу овога, биће истакнута Ероуова теорема, која указује на теоријску неодрживост агрегативног концепта демократије. Други део рада ће бити посвећен представљању и разматрању алтернативног, делиберативног концепта демократије, са акцентом на контрасту између његових основних модела, епистемичког и процедуралног. У трећем делу рада ће бити детаљно размотрен модел средњег пута, епистемички процедурализам, који је изложио аутор Дејвид Естлунд (*David Estlund*). Овај модел ће бити упоређен са претходна два у циљу утврђивања мере у којој у односу на њих отеловљује начела и остварује циљеве делиберативне демократије.

Кључне речи: индивидуално и колективно одлучивање, агрегативна демократија, Ероуова теорема, делиберативна демократија, епистемички процедурализам, Дејвид Естлунд

1. ИНДИВИДУАЛНО И КОЛЕКТИВНО ОДЛУЧИВАЊЕ

Теорија одлучивања у свом домену обухвата филозофска, економска и математичка истраживања и покушава да одговори на

питање како појединци и групе одлучују, односно, како би требало да одлучују.¹⁾ Одлучивање се дефинише као избор из скупа од најмање две опције којима можемо да остваримо жељени циљ.²⁾ Предмет избора може бити све, од најтривијалнијих свакодневних одлука о томе да ли ћемо путовати на посао трамвајем или аутобусом, до круцијалних, као што су куповина стана, склапање брака или гласање на референдуму или председничким изборима.

Овде је важно нагласити да теорија одлучивања не садржи нормативни аспект у погледу циља, већ само средства: она нас не упућује на то чему треба да тежимо, већ нам, након што смо се определили за циљ препоручује критеријуме избора најефикаснијих средстава за његово остварење.³⁾ Успешно препознавање средство-циљ релације и, сходно томе, бирање средстава која остварују оптималан допринос реализацији постављеног циља се назива инструментални рационализам.⁴⁾

Без обзира на њену величину и важност, свака одлука, било да је доноси појединац, или, пак, група, мора задовољити три основна услова рационалности да би се могла сматрати разложном: ови услови су асиметричност, транзитивност и комплетност. Будућу да сваки избор захтева најмање две опције, које ћемо означити са А и Б, њихов однос може бити или релација преференције А у односу на Б (АпБ) или Б у односу на А (БпА), или, пак релација индиференције (АиБ).⁵⁾

Према првом услову рационалности, асиметричности, опције А и Б не могу истовремено бити префериране једна у односу на другу (ако АпБ, онда није БпА), затим једну од опција не можемо истовремено да преферирамо и да будемо индиферентни према обе (ако АпБ, онда није АиБ), те, најзад, уколико смо индиферентни према опцијама, не можемо истовремено преферирати једну у односу на другу (ако АиБ, онда није АпБ или БпА).

Други услов, комплетност, тиче се могућих релација између алтернатива и подразумева да је, уколико постоје само две опције могуће или давати предност једној у односу на другу, или их, пак, сматрати једнаким (АпБ или БпА или АиБ). Ово значи да су у

1) Michael Resnik, *Choices*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987, стр. 3.

2) Дубравка Павличић, *Теорија одлучивања*, Економски факултет, Београд, 2014, стр. 1.

3) Милорад Ступар, „Рационалност и демократија“, *Трећи програм Радио Београда*, Београд, бр. 3-4/2008, стр. 12.

4) Исто.

5) Дубравка Павличић, *Теорија одлучивања*, нав. дело, стр. 14.

случају постојања две алтернативе њихови једини могући односи преференција прве у односу на другу, друге у односу на прву, или, пак, индиференција.

Коначно, услов транзитивности се тиче преношења односа у случају постојања већег броја опција: он подразумева да се, на пример, однос прве и друге алтернативе преноси на релацију прве и треће у зависности од односа друге и треће. Тако, уколико преферирамо А у односу на Б и Б у односу на В, морамо преферирати и А у односу на В (ако АпБ и БпВ, онда АпВ); ако смо индиферентни у избору између А и Б, као и у избору између Б и В, морамо бити индиферентни и у избору између А и В (ако АиБ и БиВ, онда АиВ), итд.⁶⁾

Оно што нас, међутим, у контексту односа теорије одлучивања и демократије примарно интересује је трансформација процеса одлучивања у оквиру његовог преношења са индивидуалног на колективни ниво. Групни избор је закомпликован тиме што појединци са често несамерљиво различитим преференцијама треба да донесу одлуку која ће бити прихватљива за цео колектив. Као апстрактан пример релативно непроблематичне групне одлуке можемо навести избор две индивидуе, М и Н о три различите опције, у економији такозване „корпе добара“, које могу бити како буквална физичка добра, тако и животни односи, политички програми, и сл.⁷⁾

Уколико ове три опције означимо са А, Б и В, наше индивидуе могу да изврше групни избор тако што ће их рангирати на основу одређених вредности. Уколико М преферира А у односу на Б, а Б у односу на В, може им, једноставности ради, доделити вредности 3, 2 и 1, према реду преференције. Слично важи за Н, с тим што Н преферира Б у односу на В и В у односу на А, те алтернативама А, Б и В додељује вредности 1, 3 и 2. У табели би се то могло приказати овако:

Табела 1: групни избор (две индивидуе)

	М	Н
А	3	1
Б	2	3
В	1	2

Узевши у обзир начин на који М и Н рангирају своје преференције, као и вредности које им додељују, можемо закључити да би укупни износи алтернатива били 5 за Б, 4 за А и 3 за В, из чега

6) Исто, стр. 26.

7) Милорад Ступар, „Рационалност и демократија“, нав. дело, стр. 12.

следи да би опција Б била изабрана. У колективном одлучивању, међутим, у пракси генерално учествује много већи број појединаца и он се врши на основу знатно већег броја алтернатива којима учесници у избору додељују сасвим различите вредности, што изискује увођење додатних критеријума рационалности.

Ово истовремено представља посебан изазов за теорију одлучивања јер се, као што ћемо видети на основу следеће проблематике, поставља питање да ли је рационалан, демократски групни избор уопште могућ. Потенцијалне проблеме колективног одлучивања можемо видети већ уколико, уз претпоставку доделе истих вредности у складу са рангирањем преференција, поред М и Н, уведемо трећу индивидуу О (која опцијама А, Б и В додељује вредности 2, 1 и 3), у горе размотрени избор:

Табела 2: групни избор (три индивидуе)

М	Н	О
А	Б	В
Б	В	А
В	А	Б

Ова табела одлично илуструје такозвани Кондорсеов (*Marquis de Condorcet*) парадокс цикличних преференција: у првом кругу избора, разматраној опцији А би биле додељене вредности 3, 1 и 2; алтернатива Б би у другом кругу добила 2, 3 и 1, док би опцији В у трећем кругу биле приписане вредности 1, 2 и 3. Према начину на који су алтернативе, дакле, рангиране следи да ће у сваком наредном кругу избора победити различита опција: групни избор би овим бесконачним понављањем био онемогућен.⁸⁾

Парадокс цикличних преференција је могуће уклонити успостављањем редоследа гласања, или, пак, „једновршним“ преференцијама које подразумевају да вредност коју бирачи додељују алтернативама опада сразмерно њиховом удаљавању од оптималне опције.⁹⁾ Међутим, упркос томе, проблеми који настају додавањем макар и само једне индивидуе у процес колективног одлучивања илуструју тежину одрживости групног избора.

8) Исто, стр. 14.

9) Исто, стр. 16.

2. ЕРОУОВА ТЕОРЕМА НЕМОГУЋНОСТИ ДЕМОКРАТСКОГ ИЗБОРА

У свом есеју под називом *Social Choice and Individual Values*, Кенет Ероу (*Kenneth Arrow*) покушава да ограничи групни избор успостављањем услова који теже како да одрже рационалност колективног одлучивања, тако и да задовоље одређене политичке и етичке норме од чијег испуњавања зависи легитимитет процеса доношења одлука. Поред подразумеваних услова асиметричности, комплетности и транзитивности, Ероу уводи четири додатне норме рационалности и етичности функције друштвеног благостања:¹⁰⁾

1. Неограничени домен, који подразумева могућност рангирања свих преференција у погледу друштвеног стања за све индивидуе;

2. Позитивна повезаност рангирања са преференцијама индивидуа, према којој алтернативу коју преферира сваки појединац у оквиру групе, уколико таква постоји, мора преферирати и цела група;

3. Независност од ирелевантних алтернатива, подразумева да нови фактори који услед промена постају предмет рангирања не треба да утичу на ранг листе од којих се почело;¹¹⁾

4. Недиктаторност, према којој групни избор не сме да буде савршена рефлексија избора једног од учесника у колективном одлучивању.¹²⁾

Упркос разложности и минималној вредносној обојености ових услова, Ероуова теорема нужно води закључку да рационалан колективни избор није могућ уколико у њему учествују макар два појединца који бирају између најмање три алтернативе. Уколико узмемо индивидуе М и Н из претходне табеле, на основу њихових преференција, рангираних А, Б и В и В, А и Б, није могуће донети групну одлуку без кршења барем једног од Ероуових критеријума рационалности и етичности: друштво би морало да буде индиферентно између Б и В да би задовољило недиктаторност; надаље, позитивна повезаност рангирања са преференцијама индивидуа би захтевала да А буде преферирано у односу на Б, а тиме, пре-

10) Kenneth Arrow, *Social Choice and Individual Values*, Yale University, New Haven, 1963, стр. 22.

11) Исто, стр. 26.

12) Исто, стр. 30.

ма услову транзитивности, и В, што следи из претходне инстанце; ово, међутим, опет нарушава услов недиктаторности, итд.¹³⁾

Математичари, економисти и филозофи већ дуго покушавају да реше проблем немогућности групног демократског рационалног избора који произилази из Ероуове теореме, између осталог и због тога што, упркос њеним индикацијама, референдуми и избори у оквиру парламентарних демократија не само да функционишу, него представљају темељ друштвеног поретка који се историјски показао као најмање лош.

У чему је онда проблем? Уколико сагледавамо колективни демократски избор као једноставан збир преференција свих индивидуа које у њему учествују, што подразумева агрегативну или либералну¹⁴⁾ концепцију демократије, овај проблем није лако решити, уколико је уопште и могуће. Наравно, неке од Ероуових услова је могуће или донекле ублажити или их, пак, довести у питање.

На пример, у погледу услова независности од ирелевантних алтернатива, морамо се запитати шта се дешава уколико су учесници у колективном одлучивању у одређеном периоду били суочени са две лоше опције, где су на избор једне од њих били спремни искључиво као на „мање зло“. Ако се након тог периода у избор укључи опција коју бирачи масовно сматрају добром, може ли се она заиста сматрати ирелевантном алтернативом?

Услов недиктаторности је, такође, могуће ублажити: неоспорно је да је савршено колективно рефлектовање преференција једне индивидуе, најблаже речено, проблематично, ако не и забрањивајуће. Шта се, међутим, дешава уколико је разлог овог пресликавања то што је појединац чији је избор идентичан коначном групном, друштво није натерао да се повинује његовој вољи, него је, пак, своје сабираче добрим аргументима, заснованим на колективном интересу, приволео опцији за коју се залаже? Ово нас води у алтернативну, делиберативну концепцију демократског одлучивања, која уместо пуке агрегације индивидуалних преференција, групни избор посматра као резултат комплексног процеса делиберације.

---

13) Милорад Ступар, „Рационалност и демократија“, нав. дело, стр. 19.

14) David Miller, “Deliberative Democracy and Social Choice”, *Political Studies*, Wiley-Blackwell, New Jersey, vol. 40/1992 (Special Issue), стр. 54

3. ОД АГРЕГАТИВНЕ КА ДЕЛИБЕРАТИВНОЈ ДЕМОКРАТИЈИ

Уопште узевши, агрегативна или либерална концепција демократије је заснована на вредностима слободе и једнакости, као и политичким институцијама савремених демократских поредака. Она се темељи на претпоставци да су сви чланови одређеног колектива по праву једнаки и да, на основу тога, треба дати једнаку тежину њиховим преференцијама.¹⁵⁾ Демократске институције председничких или парламентарних избора, као и референдума се мање-више заснивају на овој концепцији.

Као кључне критеријуме легитимитета и ефикасности демократског процеса, Роберт Дал (*Robert Dahl*), између осталих, наводи ефективно учествовање и једнакост при гласању у одлучујућој фази.¹⁶⁾ Први критеријум подразумева да сви грађани имају једнак приступ процесу одлучивања, док други захтева једнако узимање у обзир мишљења и преференција свих учесника у коначној фази одлучивања. Следећи принципе једнакости на којима је демократија заснована, било би тешко замислити одржање демократских поредака без постојања оваквих принципа: из тога следи да су они свакако потребни, али да ли су и довољни?

Како је Ероуова теорема показала, демократски избор, ограничен минималним условима рационалности и етичности, није могућ уколико се врши на основу једноставне агрегације индивидуалних преференција. У погледу недостатака агрегативне концепције демократије, Дејвид Милер (*David Miller*), који поред теоријских проблема налик овом идентификује и бројне практичне потешкоће, сматра да увођење делиберативне демократије не би требало да подразумева укидање институција либералне демократије, већ само њихово допуњавање и усавршавање, које би резултовало свеопштим унапређењем процеса колективног одлучивања.¹⁷⁾

Повлачећи примарну дистинкцију између либералне (агрегативне) и делиберативне концепције демократије, Милер наводи да се прва примарно заснива на давању једнаке тежине преференцијама свих индивидуа, док друга истиче значај спремности појединаца да на основу аргумената превазиђу своје разлике у тежњи ка

---

15) Роберт Дал, *Демократија и њени критичари*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 179.

16) Исто, стр. 181.

17) David Miller, "Deliberative Democracy and Social Choice", нав. дело, стр. 54.

остварењу заједничког циља. Он, међутим, истовремено признаје да је делиберативна концепција по својој природи много отворенија за манипулацију, те да демагози, кројећи аргументе на бази колективног, могу да прогурају партикуларне или индивидуалне интересе.¹⁸⁾ Међутим, он ипак знатно теже проблеме везује за агрегативну концепцију и међу њима истиче арбитрарност групних преференција и стратешко гласање.

У погледу првог проблема, многи критеријуми друштвеног добра су предложени кроз историју политичке теорије: италијански социолог Вилфредо Парето (*Vilfredo Pareto*) је, на пример представио критеријум супериорности, према коме је друштвено стање С1 супериорно у односу на С2 док год барем један појединац преферира С1 у односу на С2, а ниједан не преферира С2 у односу на С1;¹⁹⁾ према Кондорсеовом правилу, опција која у низу бинарних избора победи све друге би требало да буде крајњи групни избор, док Бордино (*Jean-Charles de Borda*) бројање све опције вреднује према томе како их сваки бирач понаособ рангира, тако да ће, на пример, моја преферирана опција носити ранг Н, следећа по реду Н-1, итд.²⁰⁾ Из тешкоће, или, пак, немогућности успостављања свеобухватног (и опште прихваћеног) критеријума општег добра потенцијално изниче супериорност делиберативне демократије и њој својствен процес одлучивања утемељен на рационалном дискурсу.

Други проблем, стратешко гласање, се јавља услед процене бирача да њихова преферирана опција неће победити у првом кругу гласања. Исправност њихове перцепције, наравно, зависи од политичке компетенције и квалитета информација које поседују, али се овде генерално узима у обзир да ће фракције, у покушају да обезбеде нову шансу алтернативи за коју се залажу у следећем кругу гласања, лажно представити своје преференције како би опција чија је победа у првом кругу најизгледнија била поражена.²¹⁾ Уместо овакве закулисне манипулације, делиберативна демократија у овим инстанцама обезбеђује отворену дебату у погледу предности и мана свих опција.

---

18) Исто, стр. 56.

19) Милорад Ступар, *Савремене теорије правде*, Филозофски факултет, Београд, 2015, стр. 32.

20) David Miller, "Deliberative Democracy and Social Choice", нав. дело, стр. 58.

21) Исто, стр. 59.

4. ЕПИСТЕМИЧКА И ПРОЦЕДУРАЛНА ДЕЛИБЕРАЦИЈА

Премештање фокуса демократске теорије на делиберативну димензију колективног одлучивања је безмало у корак било праће-но сепарацијом различитих тумачења самог процеса делиберације, као и његових премиса, тока и крајњих циљева. Већ Дејвид Милер повлачи оштру дистинкцију између делиберативне и епистемичке демократије, коју везује за Кондорсеа и, у одређеној мери, Русоа (*Jean-Jacques Rousseau*), а чији је циљ долажење до исправних решења за друштво кроз јавни дискурс.²²⁾

Поменути теоретичари, Кондорсе и Русо, су заиста придавали велики значај демократском одлучивању као оптималном методу проналажења решења за већину друштвених проблема; штавише, могли бисмо да кажемо да је то био примарни разлог њиховог залагања за демократску власт. Маркиз де Кондорсе је формулисао такозвану теорему пороте, према којој, претпоставивши да је компетенција бирача (њихова шанса да се одреде за добру политичку одлуку) једнака и већа од 51%, пораст броја бирача води порасту вероватноће доношења исправних одлука,²³⁾ што, на пример, на хиљаду бирача резултује вероватноћом од чак 69%.²⁴⁾

Примарни проблем са којим је Кондорсеова теорема суочена у погледу стварних околности везаних за изборни процес је то што индивидуални бирачи релативно ретко имају, математички изражено, политичку компетенцију већу од 51%. Овакво очекивање, као и претпоставка једнакости компетенције, би изискивало изузетну грађанску врлину, информисаност и друштвену кохезију која недостаје у већини стварних избора.²⁵⁾

Теорема пороте је, међутим, крајње комплементарна Русоовој демократској теорији, заснованој на концепту опште воље, који је истовремено посматран као врховни принцип друштвеног добра и интерес бирача у њиховом својству грађана тог друштва. Русо општу вољу и одлуке које је неопходно доносити у складу с њом

22) Исто, стр. 56.

23) Bernard Grofman, Scott Feld, "Rousseau's General Will: A Condorcetian Perspective", *The American Political Science Review*, Cambridge University Press, Cambridge, vol. 82/1988, стр. 570.

24) Brian Barry, "The Public Interest", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Wiley-Blackwell, New Jersey, vol. 38/1964, стр. 13.

25) Иван Матић, „Општа воља и теорема пороте“, *Theoria*, Филозофски факултет, Београд, бр. 2/2014, стр. 84.

примарно везује за законе, сматрајући одлуке извршне власти указима.²⁶⁾ Иако признаје да бирачи често греше и да је резултат избора само воља свих која је неретко супротна принципу опште воље, Русо сматра да ће процесом већања у коме учествују сви грађани из великог броја малих разлика произићи општа воља, истовремено се противећи стварању фракција, које види као извор суштинских разлика у друштву и највећу препреку остварењу опште воље.²⁷⁾

При свему овоме треба приметити да Кондорсеова теорема ничим не захтева процес делиберације, због чега се и даље може сместити у агрегативну концепцију демократије, док се Русоова теорија, као што Милер примећује, уз одређену дозу двосмислености налази на граници у дистинкцији коју он прави између делиберативне и епистемичке демократије. Овде је, међутим, важно уочити да епистемички елемент ипак доминира код Русоа, будући да се ни он, као ни Кондорсе, не везује за демократију као једино средство доношења добрих одлука. Ништа не спречава, на пример, једног монарха, да буде политички компетентан, нити пак да се води принципом опште воље, односно интересом друштва у доношењу одлука; оба аутора демократију виде као оптималну у овом погледу, али не и као нужну.

Насупрот овој концепцији, примарно заснованој на квалитету демократије у изналажењу исправних решења за друштвене проблеме, процедурални приступ делиберативној демократији истиче значај самог процеса делиберације и његовог формално исправног и ефикасног функционисања. Аутори који се залажу за ову концепцију често као теоријски стандард постављају идеални процес делиберације у коме је јавни дискурс вођен на бази позивања на опште добро и то на такав начин да је једнако отворен и приступачан за све учеснике.²⁸⁾ Ово подразумева одређене егалитаристичке импликације у процесу остваривања једнакости, као што је јавно финансирање партија, ограничење приватних донација и прогресивни порез, све са циљем умањивања политичке неједнакости која произилази из економске.²⁹⁾

Концепт идеалног процеса делиберације, који се може сматрати врховним принципом процедурализма, узима место истине

---

26) Жан-Жак Русо, *Друштвени уговор*, Филип Вишњић, Београд, 1993, стр. 44.

27) Исто, стр. 46.

28) Joshua Cohen, "Deliberation and Democratic Legitimacy", in: *Deliberative Democracy* (eds. James Bohman, William Rehg), MIT, Massachusetts, 1997, стр. 68.

29) Исто, стр. 69.

или исправних решења, централних начела епистемичке демократије: уместо заједничких вредности и друштвене кохезије, овде се ставља акценат на плурализам утемељен на заједничком прихватању структуре делиберације као основ функционалне демократије.³⁰⁾ Тако посматрано, идеални процес делиберације, уместо друштвеног интереса као крајњег циља, примарно треба да испуни критеријуме слободе, разложности и једнакости у самој процедури одлучивања.

Слобода у овом контексту подразумева обавезаност бирача искључиво резултатима процеса, при чему током тог процеса имају право да заступају било коју позицију и нису везани спољашњим факторима или утицајима. Поред раније наведеног аргументовања на бази јавног интереса, критеријум разложности се овде пре свега односи на отворено изношење разлога залагања за одређену опцију у процесу делиберације, како би се избегла закулисна манипулација. Коначно, захтевано је да једнакост буде и формална и супстантивна што, поред подразумеване правне и политичке једнакости обухвата и економске мере усмерене на умањење политичких неједнакости.³¹⁾

Принципи на којима је процедурална делиберација, дакле, заснована су најпре усмерени на осигуравање разложности и легитимитета саме процедуре одлучивања, док су, пак, њени резултати секундарни. Иако и ова концепција задржава елемент општег добра на коме се темељи епистемичка демократија, он овде примарно игра улогу неизбежног извора легитимитета, као нешто на шта се мора реферирати у оквиру јавних предлога да би се они уопште могли сматрати разложним и релевантним, насупрот највишег принципа у чијем је остварењу демократија, у поређењу са другим облицима власти, оптимална.

5. ЕПИСТЕМИЧКИ ПРОЦЕДУРАЛИЗАМ

Епистемичка и процедурална демократија се могу посматрати као два међусобно искључива тока у оквиру демократске традиције, али истовремено и као два једнако исправна одговора на различита питања: док једно тумачење ставља акценат на оптималност демократије у доношењу одлука најбољих за друштво, друго истиче важност легитимитета, нарочито у контексту савре-

30) Исто, стр. 72.

31) Исто, стр. 74.

мене демократске праксе. Узимајући у обзир важност оба питања, аутор Дејвид Естлунд (*David Estlund*) посматра ове две димензије као компатибилне, критикујући њихове слабости и покушавајући да синтетиче модел средњег пута који ће задржати предности обе.

У погледу епистемичке демократије, Естлунд у ширем оквиру говори о појму истине у политици и њој склоним теоријама тачности (енг. *correctness theories*), које, поред овог тока у демократској теорији, подразумевају сва тумачења политичких поредака и облика власти која стављају акценат на изналажење исправних решења. Следећи поборнике процедуралне делиберације, он истиче примат легитимитета у савременом демократском одлучивању и признаје да, у том погледу, процедурализам свакако има знатну предност у односу на све теорије тачности, па и епистемичку демократију која се у њих убраја.³²⁾

Естлунд, међутим, инсистира да упркос задовољеним критеријумима разложности, легитимитета и слободе, процедуре демократског одлучивања, чак и оне чији се сам ток може по горе наведеним критеријумима сматрати беспрекорним, често резултују одлукама које су по објективним и процедурално независним стандардима било неправедне, било уопште лоше за друштво из различитих разлога.³³⁾ Надовезујући се на ово опсервацијом да епистемичка и процедурална димензија делиберативне демократије нису супротстављене на нивоу принципа, он закључује да упркос примарности процеса одлучивања, демократски легитимитет не може бити посматран одвојено од процедурално независних, објективних критеријума вредности донетих одлука, што захтева спој између кључних елемената и начела епистемичке и процедуралне демократије.

Како би образложио неопходност епистемичког процедурализма, Естлунд шематски излаже његове алтернативе са било чисто процедуралне, било чисто епистемичке стране, указујући на мане које их чине неадекватним у функцији успостављања демократског легитимитета. Он прво од ових, фер процедурализам, дефинише као становиште које, без обзира на исход, демократске одлуке сматра легитимним искључиво на бази фер процедуре већинског гласања, у коме ништа, па чак ни добри разлози, не може дати примат интересима одређених бирача; Естлунд ово тумачење

---

32) David Estlund, "Beyond Fairness and Deliberation: The Epistemic Dimension of Democratic Authority", in: *Deliberative Democracy* (eds. James Bohman, William Rehg), MIT, Massachusetts, 1997, стр. 174.

33) Исто.

примарно везује за Роберта Дала, који се противио идеји да било шта може учинити циљеве одређене групе добрим или исправним, те да треба тежити њиховој максимизацији.³⁴⁾ Основни проблем са овим тумачењем, како Естлунд примећује, је што би доношење одлука бацањем коцке или извлачењем сламки, стриктно гледано, било једнако легитимно, што га чини слабом одбраном демократског процеса.³⁵⁾

Фер процедурализам се, међутим, задржава у домену агрегативне демократије; Естлунд његову надоградњу назива фер делиберативним процедурализмом и као разлику истиче то што бирачи пре гласања имају једнаку шансу да у дискусији изнесу своје аргументе и разлоге, мада не постоји епистемички критеријум легитимитета резултата гласања. Иако овај приступ уводи елемент делиберације, она је у оквиру њега донекле сама себи сврха, будући да искључиво обезбеђује да се гласачи осете везанијим за позиције које заступају и оправданијим у својим веровањима.³⁶⁾

Коначно, рационални делиберативни процедурализам се као трећи неепистемички процедурални модел истиче по томе што поред критеријума једнаког приступа даје примат разложности у самом процесу одлучивања. Иако се чини ближим епистемичким тумачењима од претходних, ни овај модел, који Естлунд примарно везује за Коена (*Joshua Cohen*) не везује критеријум легитимитета за исправност исхода, већ га искључиво темељи на чињеници да је групни избор исход процеса колективног одлучивања које се примарно заснива на разложности. Он спецификује да су у том погледу исходи овде нужно рационални у процедуралном, али не и у супстантивном смислу.

Заједнички елемент који, према Естлундовом тумачењу, чини процедуралне моделе делиберативне демократије неадекватном допуном агрегативне, упркос додатним критеријумима разложности, је непостојање процедурално независних, епистемичких параметара вредновања резултата одлучивања, насупрот искључиво самог процеса. Његову алтернативу, епистемички процедурализам, је даље неопходно контрастирати такозваним теоријама тачности, специфично епистемичкој демократији коју је Милер везао за Кондорсеа и Русоа.

34) Robert Dahl, *A Preface to Democratic Theory*, University of Chicago Press, Chicago, 1956, стр. 31.

35) David Estlund, "Beyond Fairness and Deliberation: The Epistemic Dimension of Democratic Authority", нав. дело, стр. 176.

36) Исто, стр. 178.

Препреке које Естлунд види у епистемичкој демократији, деференција, захтевност и индивидуално поређење су суштински обједињене у проблему предаје моралног суђења.³⁷⁾ Наиме, овај концепт је заснован на чувеном цитату из Русоовог *Друштвеног уговора*, у коме, тумачећи резултате избора, он тврди да је питање о коме се гласа: „Шта је општа воља?“³⁸⁾ те да, уколико се неко при гласању нађе у мањини, то заправо значи да је он погрешно.³⁸⁾ У контексту Русоове демократске теорије, јачина ове тврдње, према Естлундовом схватању, представља највећи проблем, што га наводи да је осуди као сувише епистемичку.³⁹⁾

Овде пре свега морамо размотрити шта значи задржавање, односно, губитак моралне аутономије. Естлунд, налик Коену, сматра да грађанска слобода подразумева везаност искључиво резултатима процеса делиберације, само што он ту везаност оправдава из нешто другачијег угла: док процедурална делиберација брани легитимитет колективних одлука искључиво на бази адекватног функционисања процеса јавног дискурса, епистемички процедурализам ставља акценат на већинско јавно гледиште да су оне исправне, што нас може морално обавезати да поштујемо чак и лоше законе.⁴⁰⁾

Кључна разлика у односу на Русоа у овом погледу, је у томе што према Естлундовом схватању бирачи који су гласали против већинске опције на основу своје моралне аутономије задржавају право да алтернативу за коју су гласали сматрају исправном, упркос њеном поразу на изборима, док год, уз одређена ограничења, уважавају већинско јавно гледиште. Овај, за епистемички процедурализам кључан, елемент моралне аутономије се губи у чистој епистемичкој демократији која на бази већинске одлуке категорички одбацује могућност исправности мањинског става, из чега следи схватање према коме су поборници опције поражене на изборима једноставно погрешили.

Имајући у виду проблеме који спутавају и процедуралну и епистемичку концепцију делиберативне демократије, Естлунд истиче потенцијал епистемичког процедурализма у његовом централном принципу, да су исходи демократских избора легитимни,

---

37) Исто, стр. 183.

38) Жан-Жак Русо, *Друштвени уговор*, нав. дело, стр. 104.

39) David Estlund, “Beyond Fairness and Deliberation: The Epistemic Dimension of Democratic Authority”, нав. дело, стр. 182.

40) Исто, стр. 198.

чак и уколико су нетачни, дугујући ма колико несавршеној епистемичкој вредности саме демократске процедуре.⁴¹⁾ Налик теореме пороте, или пак гласању према принципу опште воље, овај приступ, узимајући у обзир епистемичку вредност одлука, образлаже зашто је већинско одлучивање боље од опумоћавања насумично изабраних појединаца, али за разлику од решења епистемичке демократије, не изискује губитак моралне аутономије.

Позивајући се на услове демократског одлучивања сасвим налик онима које заступају процедуралисти: једнакост партиципације, јавност разлога и аргумената и дискурс на бази колективног, а не индивидуалних и партикуларних интереса, Естлунд као једну од метода одлучивања у оквиру свог делиберативног модела предлаже ослабљену верзију теореме пороте која, за разлику од Кондорсеове, не подразумева да мањински бирачи у већини случајева греше, нити пак захтева општу компетенцију већу од 50%, док год је бирачи поседују у појединачним инстанцама гласања о партикуларним питањима.⁴²⁾

Ово нас доводи и до највећег проблема епистемичког процедурализма: наиме, упркос својој оригиналности и иновативности, Естлундов приступ наилази на потешкоће у успостављању партикуларних дистинкција у односу на оно што он назива рационалним делиберативним процедурализмом. Упркос томе што је принципијелна диференцијација у односу на претходне моделе јасно успостављена, сама епистемичка вредност демократске процедуре као извор легитимитета до краја остаје недовољно разјашњена. Ово може изазвати конфузију у погледу суштинских разлика између епистемичког процедурализма и онога што Естлунд назива рационалним делиберативним процедурализмом, нарочито уколико се узме у обзир да и он сам сматра да је Коен у својим поставкама био на трагу његове теорије.⁴³⁾ Естлунд ову сличност примећује у Коеновој максими према којој је „оно што је исправно одређено као резултат делиберације, а не пре ње“, али додаје да Коен овде говори о идеалној, а не стварној делиберацији.

---

41) Исто, стр. 185.

42) Исто, стр. 188.

43) Исто, стр. 180.

ЗАКЉУЧАК

Теорија одлучивања у свом капацитету у испитивању групног избора доприноси разумевању појмова истине и колективног интереса у процесу групног одлучивања. Ероуов допринос се у овом погледу најјасније препознаје у поштравању услова рационалности и етичности групног избора, које агрегативну демократију чини теоријски неодрживом. Ово ствара тенденцију за њену замену алтернативним, делиберативним приступом у оквиру кога се диференцирају епистемички и процедурални модел. Њихови бројни недостаци надаље стварају потребу за развијањем новог модела који ће већином задржати њихове врлине, истовремено избегавајући им мане.

Упркос проблему недовољно јасно дефинисане епистемичке вредности делиберативног процеса, значај Естлундовога модела, поред иновативности и оригиналности, садржан је у његовом потенцијалу за превазилажење проблема са којима су процедурална делиберација и теорије тачности, у овом контексту, пре свега, епистемичка демократија, суочени. Додатне спецификације у погледу односа између делиберативног процеса и епистемичке вредности би епистемичком процедурализму обезбедиле предност у односу на алтернативне концепције, превасходно због његовог превазилажења проблема потпуне независности легитимитета од исправности одлука у процедуралном и губитка моралне аутономије у епистемичком моделу.

ЛИТЕРАТУРА

- Дал Роберт, *Демократија и њени критичари*, ЦИД, Подгорица, 1999.
- Матић Иван, „Општа воља и теорема пороте“, *Theoria*, Филозофски факултет, Београд, бр. 2/2014, стр.73-86.
- Павличић Дубравка, *Теорија одлучивања*, Економски факултет, Београд, 2014.
- Русо Жан-Жак, *Друштвени уговор*, Филип Вишњић, Београд, 1993.
- Ступар Милорад, „Рационалност и демократија“, *Трећи програм Радио Београда*, Београд, бр. 3-4/2008, стр. 9-28.
- Ступар Милорад, *Савремене теорије правде*, Филозофски факултет, Београд, 2015.
- Arrow Kenneth, *Social Choice and Individual Values*, Yale University, New Haven, 1963.

- Barry Brian, "The Public Interest", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Wiley-Blackwell, New Jersey, vol. 38/1964, стр. 1-38.
- Cohen Joshua, "Deliberation and Democratic Legitimacy", in: *Deliberative Democracy* (eds. James Bohman, William Rehg), MIT, Massachusetts, 1997, стр. 67-91.
- Dahl Robert, *A Preface to Democratic Theory*, University of Chicago Press, Chicago, 1956.
- Estlund David, "Beyond Fairness and Deliberation: The Epistemic Dimension of Democratic Authority", in: *Deliberative Democracy* (eds. James Bohman, William Rehg), MIT, Massachusetts, 1997, стр. 173-204.
- Grofman Bernard, Feld Scott, "Rousseau's General Will: A Condorcetian Perspective", *The American Political Science Review*, Cambridge University Press, Cambridge, vol. 82/1988, стр. 567-576.
- Miller David, "Deliberative Democracy and Social Choice", *Political Studies*, Wiley-Blackwell, New Jersey, vol. 40/1992 (Special Issue), стр. 54-67.
- Resnik Michael, *Choices*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987.

Ivan Matic

EPISTEMIC PROCEDURALISM AS A MODEL OF DEMOCRATIC DECISION-MAKING

Resume

The subject of this paper is the analysis of epistemic proceduralism as a unique model within the deliberative dimension of democratic theory. The first part of the paper presents a brief overview of the foundations of rational choice theory on the individual and collective levels, establishing the criteria of asymmetry, transitivity and completeness. These concepts are elaborated upon through the lens of Arrow's theorem, which introduces further conditions of unrestricted domain, positive preference ranking, independence from irrelevant alternatives and non-dictatorship as criteria for rational, ethical group choice. In light of this, the concept of aggregative democracy is proven as theoretically unsustainable. The following part of the paper is dedicated to the presentation and consideration of the alternative, deliberative conception of democracy, accentuating the contrast between its basic models, the epistemic and the procedural one. The evolution of democratic theory from Rousseauian and Condorcetian conceptions of popular rule as optimal for attaining good results toward contemporary understanding of democracy as a deliberative procedure is described here. The final part of the paper presents a detailed analysis of the middle-of-the-line model, epistemic proceduralism, developed by author David Estlund.

The study focuses on the deficiencies of the previous two models, exploring the ways in which their shortcomings necessitate and give rise to epistemic proceduralism. Estlund's model is then compared with the other ones in order to judge the capacity in which it fulfils the goals of deliberative democracy and whether it is hampered by deficiencies of its own.

Keywords: individual and collective decision-making, aggregative democracy, Arrow's theorem, deliberative democracy, epistemic proceduralism, David Estlund

---

* Овај рад је примљен 27. јануара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. фебруара 2017. године.